

Lavrut O. A., Ph.D., Assoc., Acting Rector of Donetsk Regional Institute of Postgraduate Education (Ukraine, Slavyansk), lavrut.olga@gmail.com

#### Industrial training school students of the Ukrainian SSR in 1950–1960-es: some aspects

Preparing pupils for adult life is one of the components of the educational process. Particular attention should be paid to the period 1950–60-es, when the focus of the experimental activities was extended to all schools of USSR. The process of industrial training in enterprises consisted of familiarization with typical groups of processes, production specialization and independent work.

Researchers sufficiently highlighted Favorites question, but some aspects of them need new emphasis and specificity that is the purpose of our study. It will help realize the following tasks: study historiographical heritage issues; specification forms of industrial training; Analysis features regional nature; describing the perspectives of research.

In the second half of the last century the Soviet government paid special attention to labor education that was certainly positive consequences. 24 December 1958 adopted the «Law on strengthening ties with the life of the school and the further development of public education in the USSR». It noted that educational work in the eight-year school should be built on a combination of learning the basics of science, polytechnic education and labor education, broad involvement of schoolchildren available to them under forms of socially useful work.

Production training was introduced in all secondary schools in the USSR in 1959. Educational materials in steel production workshops of enterprises, educational and research sector collective and state farms, educational–production workshops, laboratories, medical, commercial establishments, institutions, service sector and others. Along with the positive characteristics of industrial training remained negative, which was to a closer connection theoretical and practical material, training of different profiles according to their needs, the broader involvement of professionals operating machine–tractor fleet, improving the material base, increasing teachers' salaries production work, which would be approaching salary teachers in secondary schools, providing textbooks for special items. Prospect of our research can be a systematization and deepening knowledge of the development of education given period.

**Keywords:** disciples, training, industrial training, educational and material resources, communications, institutions, enterprises, schools, farms, shops.

Лаврут О. А., кандидат исторических наук, доцент, и.о. ректора, Донецкий областной институт последипломного педагогического образования (Украина, Славянск), lavrut.olga@gmail.com

#### Производственное обучение учащихся школ Украинской ССР в 1950–1960-х годах: некоторые аспекты проблемы

Подготовка учащихся к взрослой жизни является одной из составляющих образовательного процесса. Особенную роль необходимо обратить на период 1950–60-х годов, когда экспериментальная деятельность такого направления стала распространяться на все общеобразовательные школы УССР. Процесс производственного обучения на предприятиях состоял из ознакомления с типовыми группами технологических процессов, производственной специализации и самостоятельной работы.

Исследователи достаточно полно раскрыли данный вопрос, однако некоторые аспекты их нуждаются в конкретизации и новых акцентов, что и является целью нашего исследования. Реализовать ее поможет выполнение таких задач: изучение историографического наследия проблемы; конкретизация форм производственного обучения; анализ особенностей регионального характера; определение перспектив исследования.

Во второй половине прошлого века советское правительство обращало особое внимание на трудовое воспитание, что имело, безусловно, положительные последствия. 24 декабря 1958 г. был принят «Закон об укреплении связи школы с жизнью и о дальнейшем развитии системы народного образования в СССР». Здесь отмечалось о том, что учебно–воспитательная работа в восьмилетней школе должна быть построена на единении изучения основ наук, политехнического обучения и трудового воспитания, широкого привлечения учеников к доступным их возрасту форм общественно полезного труда.

1959 года производственное обучение было введено во всех средних школах УССР. Учебно–материальной базой стали производственные цехи предприятий, учебно–исследовательские хозяйства колхозов и совхозов, учебно–производственные мастерские, исследовательские лаборатории, медицинские, торговые учреждения, учреждения сферы обслуживания и т.п. Вместе с положительными характеристиками производственного обучения оставались и негативные, которые заключались в более тесной связи теоретического и практического материала, подготовке кадров разных профилей согласно потребности в них, широкому привлечению специалистов, эксплуатации машинно–тракторного парка, удлинению материальной базы, увеличению зарплат учителям производственного обучения, которая бы приближалась к зарплате учителей средних школ, обеспечению учебников по специальным предметам. Перспективой нашего исследования может быть систематизация и углубление знаний по развитию образования обозначенного периода.

**Ключевые слова:** учащиеся, обучение, производственное обучение, учебно–материальная база, связь, учреждения, предприятия, хозяйства, мастерские.

\* \* \*

УДК 116:378.2+167.001.891 Вернадський

Чернова Н. Ф.,  
аспірантка, Національна наукова  
сільськогосподарська бібліотека НААН  
(Україна, Київ), nhernova@gmail.com

#### СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО ЯК ВЕЛИКОГО ВЧЕНОГО ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Круті та суворі повороти історії, радикальні та чутливі трансформації час від часу випробовують на міць суспільства, нації, народи і цілі держави, об'єктивно змушуючи їх звертатися в пошуках істини до своїх вікомних витоків. Україна у цьому відношенні не просто не виняток, а в епіцентрі світових драматичних процесів.

Отже, запропонована динаміка дослідження про становлення особистості В. І. Вернадського, як великого вченого, що однозначно відбувався і в першу чергу на українських теренах – яскраве свідчення того, що ми на правильному шляху, нам є ким пишатися і кому наслідувати.

**Ключові слова:** українське середовище, запрограмованість, єдність біосфери і людства, проривними, революційними науковими відкриттями, масштаби природних геологічних явищ, Розум, пророцтва.

Через десятиліття після смерті Вернадського, характер його наукової та організаторської роботи, пронизаний синтезом знань і новаторства, представляє особливий інтерес. Сьогодні ми з усією ясністю розуміємо, який безмежний простір наукового генія Вернадського долає час і проникає у свідомість нинішнього покоління.

К. А. Степанов

Вивчаючи біографію та основні етапи життя воістину велета науки, яким, безумовно, є В. І. Вернадський, мимоволі приходиш до переконливого і закономірного висновку про унікальну запрограмованість його особистості саме на науку. Ця унікальність історичної постаті Володимира Івановича складається з багатьох складових, які у своїй єдності і створили видатного науковця, чий величезний багатогранний потенціал не лише як ученого, але й організатора науки, велике ім'я, плідна наукова діяльність і багатюща творча філософська спадщина золотим фондом увійшли до скарбниці світової науки.

Тут варто особливо наголосити про незвичайний оригінальний підхід В. Вернадського до науки. З діалектичної позиції він розглядав її як геологічну й історичну, тобто творчу силу, що змінює біосферу й життя людства. На глибоке переконання вченого, наука є тією основною ланкою, за допомогою якої формується єдність біосфери й людства.

«Поле наукової роботи діє тим початком нескінченності, яке в ньому скрізь розлите і яке мимоволі відволікає душу від земного і життєвого», – до такого глибокого філософського висновку у свій час прийшов Володимир Іванович.

Треба підкреслити, що запрограмованість на науку, формування В. І. Вернадського як вченого, його громадська позиція та наукові зацікавлення взяли свій початок в колі сім'ї, тобто були обумовлені своєрідною генетичною пам'яттю. Так, витоки роду Вернадських за дослідниками сягають козацького і дворянського покоління. Батько Володимира – Іван Васильович, працював професором Київського університету (потімшньому – університет Святого Володимира), а пізніше – професором Олександрійського ліцею в Петербурзі. Мати – Ганна Петрівна, походила з відомого українського роду Константиновичів. На формування його світогляду значний вплив мали також родинні зв'язки з Є. М. Короленком, а також з М. І. Гулаком, який

був дядьком матері та одним із засновників Кирило–Мефодіївського братства. Можливо, саме тому протягом усього життя вченому не була байдужа історія України та українська мова. Як свідчать наукові джерела, він читав твори українських письменників, захоплювався народними звичаями і побутом, у свій час навіть написав нарис історії України «Угорська Русь з 1848 р.» (1880) [10].

За свідченнями Л. С. Леонової, В. І. Вернадський підтримував тісні зв'язки з представниками українського визвольного руху: Н. І. Костомаровим, П. І. Кулішем, Г. Ф. Квіткою–Основ'яненком, М. П. Драгомановим та ін. [8, с. 19].

Отже, приходимо до логічного висновку, що формування В. І. Вернадського як вченого, свідомого громадянина та інтелігента відбувалося у сприятливому оточенні та сімейному середовищі, оскільки його найближчі родичі були визнаними педагогами, вченими та культурними діячами, що не могло не відобразитись на долі і виборі подальшого шляху майбутнього генія, на його становленні як дослідника і гуманіста.

Ці процеси відбулися також під впливом епохальних подій та особистостей, ними народжених. Саме тут доречно нагадати, що початок минулого століття ознаменувався проривними, революційними науковими відкриттями, які стали каталізаторами потужної хвилі науково–технічного прогресу, могутнім механізмом цивілізаційних трансформацій.

У ці роки творили А. Ейнштейн, подружжя Кюрі, О. Флемінг, Е. Резерфорд, Н. Бор, Дж. Кейнс та багато інших світочів науки. До цієї блискучої плеяди геніїв, безумовно, належить і В. І. Вернадський.

Повертаючись до формування його світогляду та наукових зацікавлень, хочемо особливо відзначити роль В. В. Докучаєва, видатного вченого в галузі ґрунтознавства, та й взагалі всієї сільськогосподарської дослідної справи. Саме з ним він починав свої перші наукові дослідження, і саме він здійснив чи не найвагоміший вплив на розвиток наукових інтересів В. І. Вернадського по сільськогосподарській дослідній справі. Стосовно В. В. Докучаєва В. І. Вернадський писав: «Вказуючи мені тільки на деякі штрихи, він навчив мене багато чому ... Я переконався тут в його прекрасному пластичному геологічному погляді» [10, с. 75].

Іншими відомими його наставниками були такі визнані авторитети науки, як Д. І. Менделєєв, О. І. Воєнков та ін.

Учень і соратник В. І. Вернадського Борис Леонідович Лічков у своїй праці «Наукові ідеї та творчість останніх років життя В. І. Вернадського» писав, що «... історію наукової творчості Вернадського можна поділити на чотири етапи:

**перший** (1888–1909) або формування мінералогічної науки в сучасному її вигляді;

**другий** (1910–1917) – інтерес до хімії Землі та заглиблення в розробку проблем геохімічної науки;

**третій** (1918–1936) – звернення до біогеохімії або вивчення ролі живої речовини та міграції хімічних елементів у біосфері;

**четвертий** (1937 р. – січень 1945 р.) – розвиток ідей живої речовини в планетарному масштабі».

Але в нашому науковому дослідженні хочемо зосередити увагу на тих наукових концепціях і напрямках Володимира Івановича Вернадського, що були створені

визначально зусиллям або за його безпосередньої участі, а саме:

- мінералогія;
- геохімія і біогеохімія;
- радіогеологія;
- біосфера і ноосфера.

**Мінералогія.** Вивчаючи мінералогію, він зацікавився масштабами технічної діяльності людства по вилученню з надр Землі різних мінералів і руд, їх переробки, з отримання людиною нових, невідомих в природі в самородному вигляді металів і хімічних сполук. Він прийшов до висновку, *що масштаби такої людської діяльності дуже стрімко зростають і скоро стануть, чи вже навіть стали на рівні з масштабами природних геологічних явищ.* У 1890 р. В. І. Вернадський вже мав у своєму активі значну частину публікацій із цих та інших проблемних питань. У цей час його запросили викладати курс мінералогії у Московському університеті. Вчений детально цікавився цією наукою, і під час усіх своїх наукових відряджень обов'язково відвідував музеї, де вивчав різноманітні мінерали та кристали, також брав активну участь в геолого–мінералогічних експедиціях. Для викладання мінералогії В. І. Вернадський розробив спеціальний курс, який включав у себе вивчення фізичних, хімічних властивостей мінералів, їх генетичну класифікацію та інші характеристики. У 1909 р. вченим було запроваджено новий навчальний курс – кристалографія. В. І. Вернадський тривалий час займався дослідженнями і у цій галузі, опублікував з цих питань кілька монографій по силікатам і самородним елементам [11, с. 8]. В. І. Вернадський також вважав розробником Алюмосилікатної теорії. Інтерес у науковців викликали роботи вченого про сірку, в яких він описав широке розповсюдження β–сірки в земній корі, про графіт, кілька робіт про турмалін, про вороб'євіт тощо.

**Геохімія і біогеохімія.** Слід відзначити, що практичне втілення теоретичних розробок вченого з питань біогеохімії і геохімії теж відбулося на Україні, в Києві з допомогою професора С. Л. Франкфурта та О. І. Душечкіна, які керували на той час агрохімічною лабораторією Союзу цукрозаводчиків: «... Вони дали мені можливість відразу поставити наукову роботу по біохімії... Це було початком біогеохімічної лабораторії й експериментальної роботи по біогеохімії» [3, с. 31].

Перед початком Першої світової війни у Петербурзі В. І. Вернадський розпочав дослідження біологічної хімії. Це відбулося приблизно в один час з В. Гольдшмідтом в Норвегії та О. Нігтлі в Швейцарії.

Новим змістом завдяки Володимиру Івановичу наповнилася в цей період також геохімія – наука, яка вивчає зміни стану хімічних елементів у різноманітних процесах, які проходять на поверхні Землі, а також закони концентрації і поширення цих елементів. Своєї перші наукові результати в цій сфері В. І. Вернадський опублікував у 1912 р., а найбільш масштабна робота із цих питань була видана вченим у 1924 р. у Парижі під час його 4–х річного відрядження у Францію (перевидана у Москві в 1927 р.). У цій праці особлива увага приділена геохімії сірководню, що дало початок дослідженням В. І. Вернадського в галузі біогеохімії.

Програма досліджень по біогеохімії В. І. Вернадським була розроблена ще в 1923 р., а у 1926 р. в Петербурзі ним було створено Відділ живої речовини Комісії по вивченню

природничо–виробничих сил Росії (КПВС), який у 1928 р. реорганізовано у самостійну Біохімічну лабораторію, яку і очолив академік. Діяльність цієї лабораторії була спрямована на вивчення хімічного складу деяких видів тварин, рослин та окремих біоценозів. Для цього були розроблені методи спектрального кількісного аналізу живої речовини, які давали змогу визначити концентрацію тих хімічних елементів, які раніше в тканинах не були знайдені. Така діяльність біохімічної лабораторії знайшла своє практичне використання в медицині та сільському господарстві.

Науково–дослідна робота біохімічної лабораторії тривала до початку Другої світової війни, а після її закінчення на основі лабораторії та з ініціативи В. І. Вернадського був створений Інститут геохімії і аналітичної хімії. В нарисах геохімії В. І. Вернадський подає детальний опис геохімії урану, торію та гелію.

Вивчаючи біохімічні процеси, вчений об'єктивно і неминуче прийшов до свого головного дослідження – живої оболонки Землі [11, с. 10–11].

Заснована В. І. Вернадським біогеохімія, крім теоретичного, має і практичне значення, її використовують для прогнозування й пошуків родовищ руд та копалин, необхідних для промисловості, розв'язання екологічних проблем, розвитку сільського господарства, багатьох галузей медицини. Фундаментальні здобутки цієї науки використовуються при вирішенні актуальних завдань мінералогії, агрохімії, ґрунтознавства, фізіології рослин, біохімії, геоботаніки [5, с. 27].

**Біосфера.** Вперше цей термін був використаний Ж. Б. Ламарком у 1802 р. у праці «Гідрогеологія». Зважаючи на те, що біосфера є надзвичайно складною глобальною системою, В. І. Вернадський описував її як особливу оболонку Землі, яку охоплюють живі організми: зовнішній шар поверхні планети, який відмежує її від космічного середовища, а також земної кори. Ця оболонка складається із трьох геосфер: твердої (кора вивітрювання), рідкої (гідросфери) та газоподібної (тропо– і стратосфери). Жива речовина за В. І. Вернадським – це сукупність всіх живих організмів, якими вона заселена. Ці організми перебувають у постійному зв'язку: між ними відбувається речовинний та енергетичний обмін. Товщина біосфери – кільканадцять кілометрів. У 1926 р. у праці «Область життя» В. І. Вернадський описав, що об'єм біосфери рівномірно насичений життям. Лише у місці стику атмосфери з літосферою та у верхніх шарах гідросфери є тонкий прошарок біосфери; таку частину він назвав «плівкою життя». Рух живих організмів у просторі й часі триває неухильно й незмінно, впродовж мільярдів років без перерви, і є формою проникнення енергії сонячного променя в нашу планету та її поширення земною поверхнею. Людина, як частина живої речовини, не може існувати поза межами біосферного середовища, тому повинна сприяти збереженню цієї оболонки [4, с. 13–14].

У тому ж році В. І. Вернадський опублікував книгу «Біосфера», і потім майже 20 років продовжував висвітлювати окремі її характеристики в інших працях. Сукупність цих публікацій було видано у 1965 р, а в 1978 р. була видана книга «Жива речовина», в якій були зібрані неопубліковані роздуми вченого з проблеми існування живої речовини. У праці «Біосфера» В. І. Вернадський обчислив масу на той момент живих організмів, включаючи людей, і вказав величину від тисячі до десяти тисяч

трильйонів тонн. Також вчений встановив енергетичний баланс планет Сонячної системи та величину теплової і електромагнітної енергії, яку отримує Земля від Сонця. Йі показник сягає  $170 \cdot 10^{12}$  кВт/год.

Окрім цього, В. І. Вернадський також визначив закономірності розмноження різноманітних груп організмів і енергію живої речовини. Багато уваги у своїх працях про біосферу вчений приділяв зеленій речовині рослин (хлорофілу) та процесу фотосинтезу. В. І. Вернадський вважав, що осадові шари земної кори являють собою залишки минулих біосфер, і навіть гранітно–гнейсовий шар сформувався внаслідок переплавлення руд, які колись утворилися під впливом живої речовини; багато уваги у своїх публікаціях він також приділяв і розповсюдженню хімічних елементів у біосфері [11, с. 12–13].

Але зважаючи на те, що ані жива речовина загалом, ані людина зокрема поза межами біосферного середовища існувати не можуть, можемо стверджувати, що перший прикладний постулат учення В. І. Вернадського про біосферу зосереджує увагу на тому, що *основним завданням сучасної цивілізації має бути охорона біосфери, припинення її антропогенної деградації, збереження хоча б сьогодинського її стану та рівня організованості, від яких залежить майбутнє і Природи, і майбутнє всього людства.* Але, на жаль, ця істина ще не зовсім усвідомлена людьми. І наше загрозливе, зокрема, екологічне сьогодення – тому яскраве свідчення...

**Ноосфера.** Вивчаючи живу оболонку Землі – біосферу, В. І. Вернадський зробив фундаментальне відкриття, описавши особливий стан оболонки – *сферу розуму. Ноосферою він переконливо вважав той етап еволюції біосфери, на якому людський розум та керована ним праця проявилися могутньою геологічною силою.* Його вчення полягає в тому, що поява на Землі людини започаткувала якісно новий етап в еволюції планети. Активність людини багаторазово прискорює всі еволюційні процеси, темпи яких швидко зростають з розвитком продуктивних сил, зростанням технічної озброєності цивілізації. Але подальший неконтрольований, некерований розвиток людської діяльності таїть у собі небезпеки, які важко передбачити. Саме тому (і це об'єктивно зумовлено) повинен наступити час, *коли подальшу еволюцію планети, а отже і людського суспільства, повинен буде спрямовувати Розум.* Біосфера поступово перетворюватиметься на сферу Розуму. А тому визначальною ідеєю вчення В. І. Вернадського про ноосферу є обґрунтування *єдності людства й біосфери.*

«Стоячи на цьому переломі, охоплюючи поглядом прийдешнє майбутнє, ми повинні бути щасливі, що нам судилося це пережити, і у створенні такого майбутнього брати участь...» [9, с. 255].

Звичайно ж, майбутнє людства буде пов'язане з відкриттям принципово нових джерел енергії. Вчений застерігав, що наукові досягнення в небачених раніше масштабах використовуватимуться у військовій справі, а тому всіх закликав не допустити самознищення, покласти край нинішнім та майбутнім війнам. *Отже, очевидною передумовою існування ноосфери є виключення війни з життя людської спільноти.*

Як своєрідний відгук на тодішній поклик генія сьгодні цілком обґрунтовано звучать застереження про те, що в наш час виникла не зброя масового знищення,



а знання масової руйнації, хоча самі по собі, як відомо, знання не бувають ні добрими, ні злими. Такими їх робить людина. Це вона – автор активного та, на жаль, в багатьох випадках згубного втручання в природні процеси, які вже спровокували загрозливі зміни біосфери. Зазначимо, людина поки що створила таку ноосферу, яка, на відміну від біосфери, майже не має стабільних та дієвих власних контрольних механізмів...

Нині вкрай важливим та необхідним є саме *духовне оздоровлення ноосфери, заміна парадигми цінностей сучасного суспільства*, бо вперше в історії біологічний вид став небезпечний як для самого себе, так і для всього живого на планеті, адже розум і діяльність людини, її наукове мислення вже стали визначальним фактором розвитку та потужною силою. Але якою? [6, с. 18–19].

**Радіогеологія.** В. І. Вернадський одним із перших серед своїх сучасників почав замислюватися про практичну цінність атомної енергії. Так, у 1922 р., по ініціативі В. І. Вернадського в Петрограді був організований Державний радієвий інститут, який учений очолював до 1939 р. Основна діяльність інституту була спрямована на вивчення атомної енергії. У 1927 р. академік виступив з доповіддю на XVII сесії Міжнародного геологічного конгресу в Москві «О значении радиогелиологии для современной геологии». В Радієвому інституті почав працювати перший в Радянському Союзі циклотрон. У тому ж 1922 році Вернадський видав збірку своїх нарисів і промов, а у вступному слові до нього писав про наближення часу оволодіння людиною атомної енергії. Але «чи зуміє людина скористатися цією силою, спрямувати її на добро, а не на самознищення? – запитував Вернадський. Чи доріє він до вміння використовувати цю силу, яку неминуче повинна дати йому наука?» [1, с. 2].

Радієвим інститутом було покладено початок у СРСР справі вивчення абсолютного віку гірських порід та мінералів, оскільки ще П'єр Кюрі в 1902 р. встановив, що процес радіоактивного розпаду відбувається закономірно в часі, а тому може стати еталоном часу.

На початку Другої світової війни В. І. Вернадський звернувся в Президію Академії наук із запискою, де окреслив необхідність дослідження фізики і техніки використання енергії радіоактивного розпаду атомного ядра. В результаті в країні почали створювати лабораторії, які зайнялись вивченням цих проблем, і в результаті у 1949 р. Радянський Союз отримав керовану атомну енергію та ядерну зброю. І те, що в теперішній час атомна енергія використовується не лише в мирних цілях, значення цих наукових досліджень не викликають сумніву [11, с. 10].

Окрім вищезгаданих наук природознавчого циклу, В. І. Вернадський активно цікавився і гуманітарними науками та філософськими ідеями. Особливе місце він приділяв історії науки та освіти.

Вчений опублікував низку статей, де розглянув питання розвитку науки та вищої освіти: «Про причини університетської реформи» (1901), «До питання про університет Шанявського» (1908), «Про Ломоносовський інститут при імператорській Академії наук» (1911), «Наука і проект університетського статуту О. М. Шварца» (1908), «Вища школа і наукові організації» (1913), «Завдання вищої освіти в наш час», «Війна і прогрес науки», «Завдання науки у зв'язку з державною політикою в Росії» (1917), «Про державну мережу дослідницьких інститутів» (1917) та ін. Його концептуальна модель розвитку науки

була реалізована під час створення Української академії наук як цілісної системи дослідницьких національних установ, покликаних всебічно розвивати наукові напрями [5, с. 51–52].

Отже, з наведених вище історичних фактів є очевидним, що основними напрямками наукових досліджень В. І. Вернадського були мінералогія, геохімія та біогеохімія, а також біосфера, ноосфера та радіогеологія. У всіх цих дисциплінах вчений каталізував фундаментальні проривні ідеї, досяг видатних успіхів та сприяв розвитку цих наук.

На останньому хочемо наголосити особливо, адже такі люди, як В. Вернадський, що можуть не лише досліджувати, відкривати, але й успішно запроваджувати в життя своє дітище, організовувати цілі інституції, запроваджувати ефективні та дієві механізми, народжуються раз на століття. Дійсно, цілий ряд наукових закладів, дослідних лабораторій та навіть Академію наук організував саме він, наш славетний земляк В. І. Вернадський.

Ідеї В. І. Вернадського ґрунтувалися на засадах передових світових тенденцій в розвитку наукового знання. Більшість його наукових постулатів випереджало свій час. За власні досягнення в науці В. І. Вернадський отримав визнання серед вітчизняних й іноземних колег. Про це свідчить той факт, що його було обрано академіком багатьох наукових інституцій: Імператорської академії наук, Академії наук України, Академії наук СРСР, Паризької академії наук, Чехословацької академії наук, почесним членом Британської Асоціації наук, дійсним членом Українського наукового Товариства, Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові, Полтавської «Просвіти» тощо.

В останні роки свого славетного шляху вчений пророче писав: «В наш час межі окремої науки, на які розпадається наукове знання, не можуть точно визначити сферу наукової думки дослідника, точно охарактеризувати його наукову роботу. Проблеми, якими він займається, все частіше не вкладаються в межі окремої, визначеної, сформованої науки. Ми спеціалізуємося не за науками, а за проблемами. Наукова думка вченого нашого часу з небувалим раніше успіхом та силою заглиблюється в нові сфери величезного знання, що не існували раніше...» [2, с. 53].

Сьогодні ми всі свідки: його пророцтва збуваються...

#### Список використаних джерел

1. Вернадский В. И. Очерки и речи. – Пг.: Науч. хим.–тех. изд-во, 1922. – Вып.1. – 159 с.
2. Вернадский В. И. Научная мысль как планетарное явление. – С.118. Електронне видання. – Розд. 4. п.94.
3. Вергунов В. А. Історія української науки на межі тисячоліть: зб. наук. пр. / Вергунов В. А.; Дніпропетр. нац. ун-т, Держ. наук. с.–г. 6–ка Укр. акад. аграр. наук, АН Вищої шк. України; відп. ред. О. Я. Пилипчук. – 2006. – Вип.26. – С.25–52.
4. Голубець М. А. Кілька постулатів академіка В. І. Вернадського як заповіт всесвітньому людству на XXI століття (з погляду еколога) / М. А. Голубець // Вісник Національної академії наук України. – К., 2012. – Вип.10. – С.12–25.
5. Загородній А. Г. В. І. Вернадський – вчений, мислитель, організатор науки / А. Г. Загородній, С. В. Волков, О. С. Онищенко, В. М. Шестопапов // Володимир Іванович Вернадський і Україна. Т.1, кн.1: Володимир Іванович Вернадський. Науково-організаційна діяльність (1918–1921) / НАН України, Коміс. НАН України з наук. спадщини акад. В. І. Вернадського, Нац. 6–ка України імені В. І. Вернадського, Ін-т історії України; уклад.: О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, С. М. Кіржаєв [та ін.]. – К., 2011. – С.21–122.
6. Кириленко І. Г. Глобалізація Ноосфери & Перспективи України / Іван Кириленко. – Вінниця: «Нілан-ЛТД», 2014. – 464 с.

7. Личков В. И. Научные идеи и творчество последних лет жизни В. И. Вернадского // Воспоминания о В. И. Вернадском. – М.: Изд-во АН СССР, 1963. – С.124–151

8. Леонова Л. С. «Я не могу уйти в одну науку...». Общественно-политические взгляды В. И. Вернадского / Л. С. Леонова. – Санкт-Петербург: Алтейя, 2000. – 400 с.

9. Пространство и время в неживой и живой природе // Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. – М.: Наука, 1988. – С.210–381.

10. Страницы автобиографии В. И. Вернадского. – М.: Наука, 1981. – 349 с.

11. Яншин А. Л., Яншина Ф. Т. Значение научного наследия В. И. Вернадского для современности // Научное и социальное значение деятельности В. И. Вернадского: Сбор. науч. тр. / Под ред. акад. А. Л. Яншина. – Л.: Наука, 1989. – 416 с.

### References

1. Vernadskij V. I. Ocherki i rechi. – Pg.: Nauch. him.–teh. izd.–vo, 1922. – Вып.1. – 159 s.

2. Vernadskij V. I. Nauchnaja mysl' kak planetarnoe javlenie. – S.118. Elektronne vydannja. – Rozd. 4. p.94.

3. Vergunov V. A. Istorija ukrai'ns'koi' nauky na mezhi tysjacholit': zb. nauk. pr. / Vergunov V. A.; Dnipropetr. nac. un–t, Derzh. nauk. s.–g. b–ka Ukr. akad. agrar. nauk, AN Vyshhoi' shk. Ukrai'ny; vidp. red. O. Ja. Pylypchuk. – 2006. – Вып.26. – С.25–52.

4. Golubec' M. A. Kil'ka postulativ akademika V. I. Vernads'kogo jak zapovit vsesvitn'omu ljudstvu na XXI stolittja (z pogljadu ekologa) / M. A. Golubec' // Visnyk Nacional'noi' akademii' nauk Ukrai'ny. – K., 2012. – Вып.10. – С.12–25.

5. Zagorodnij A. G. V. I. Vernads'kyj – vchenyj, myslitel', organizator nauky / A. G. Zagorodnij, S. V. Volkov, O. S. Onyshhenko, V. M. Shestopalov // Volodymyr Ivanovych Vernads'kyj i Ukrai'na. T.I, kn.1: Volodymyr Ivanovych Vernads'kyj. Naukovo–organizacijna dijalt'nist' (1918–1921) / NAN Ukrai'ny, Komis. NAN Ukrai'ny z nauk. spadshhyny akad. V. I. Vernads'kogo, Nac. b–ka Ukrai'ny imeni V. I. Vernads'kogo, In–t istorii' Ukrai'ny; ukklad.: O. S. Onyshhenko, L. A. Dubrovina, S. M. Kirzhajev [ta in.]. – K., 2011. – С.21–122.

6. Kyrylenko I. G. Globalizacija Noosfery & Perspektyvy Ukrai'ny / Ivan Kyrylenko. – Vinnycja: «Nilan–LTD», 2014. – 464 s.

7. Lichkov B. L. Nauchnye idei i tvorcestvo poslednih let zhizni V. I. Vernadskogo // Vospominanija o V. I. Vernadskom. – M.: Izd.–vo AN SSSR, 1963. – С.124–151

8. Leonova L. S. «Ja ne mogu ujti v odnu nauku...». Obshhestvenno–politicheskie vzgljady V. I. Vernadskogo / L. S. Leonova. – Sankt–Peterburg: Alteja, 2000. – 400 s.

9. Prostranstvo i vremja v nezhyvoj i zhivoj prirode // Vernadskij V. I. Filosofskie mysli naturalista. – M.: Nauka, 1988. – С.210–381.

10. Stranicy avtobiografii V. I. Vernadskogo. – M.: Nauka, 1981. – 349 s.

11. Janshin A. L., Janshina F. T. Znachenie nauchnogo nasledija V. I. Vernadskogo dlja sovremennosti // Nauchnoe i social'noe znachenie dejatel'nosti V. I. Vernadskogo: Sbor. nauch. tr. / Pod red. akad. A. L. Janshina. – L.: Nauka, 1989. – 416 s.

**Chernova N. F.**, graduate student of the National Scientific Agricultural Library of The National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (NAAU) (Ukraine, Kyiv), nhernova@gmail.com

### Formation of the person of V. I. Vernadsky as a great scientist, and his main areas of research

*The steep and harsh turns of history, radical and sensitive transformation from time to time to test the power of society, nation, nations and entire states, forcing them to seek an objective search for the truth in their memorable leaks. Ukraine in this respect not only no exception, and in the midst of dramatic global processes.*

*Consequently, the proposed study on the dynamics of personality Vernadsky as a great scientist, that definitely happened in the first place in the Ukrainian territory – vivid evidence that we are on the right track, we are proud of who and whom to follow.*

**Keywords:** Ukrainian environment programmed, the unity of the biosphere and humanity breakthrough, revolutionary scientific discoveries, the extent of natural geological phenomena, mind, prophecy.

**Чернова Н. Ф.**, аспірантка, Національна наука сільськогосподарська бібліотека НААН (Україна, Київ), nhernova@gmail.com

### Становление личности В. И. Вернадского, как великого ученого, и основные направления его научных исследований

*Крутые и суровые повороты истории, радикальные и чувствительные трансформации время от времени испытывают на прочность общества, нации, народы и целые государства, объективно заставляя их обращаться*

*в поисках истины к своим незапамятным истокам. Украина в этом отношении не просто не исключение, а в эпицентре мировых драматических процессов.*

*Итак, предложенная динамика исследования о становлении личности В. И. Вернадского, как большого ученого, что однозначно происходил и в первую очередь на украинской территории – яркое свидетельство того, что мы на правильном пути, нам есть кем гордиться и кому подражать.*

**Ключевые слова:** украинская среда, запрограммированность, единство биосферы и человечества, разрывными, революционными научными открытиями, масштабы природных геологических явлений, Ум, пророчества.

\* \* \*

УДК 101:37

**Захарина М. І.**, асистент кафедри соціальної роботи, Чернігівський національний технологічний університет (Україна, Чернігів), mzzz08@mail.ru

### Духовний зміст патріотичного виховання на матеріалах праць В. В. Зеньковського

*Розглядається духовний зміст національно-патріотичного виховання у творах В. В. Зеньковського. На основі ретроспективного аналізу філософсько-педагогічної творчості вченого розглянуто його основні погляди на питання національного виховання з позиції християнства. Розглянуто основні інститути виховання дитини в патріотичному руслі. Проаналізовано погляди мислителя на психологічні особливості дітей в умовах еміграції, а також вплив духовності на становлення особистості.*

**Ключові слова:** патріотичне виховання, духовність, В. В. Зеньковський, національне виховання, молодь.

Як відомо, Україна останні роки переживає гостру кризу. І це стосується не тільки соціально-економічних питань, проблем державотворення, а і сфери духовного характеру. В Україні триває військове протистояння, внаслідок якого гинуть люди, знищується виробничий потенціал, і всі інші питання відсунути на інший план. Українська держава бореться за свій ідеал етнодержавної незалежності. Незалежності від інших культур та нав'язаного менталітету. Все більше молоді починає усвідомлювати значення слів: нація, національність, батьківщина, свобода. Молодь в Україні, на подив інших країн, зайняла активну життєву позицію і висловила своє відношення до сьогодення. Все більше звучать слова «патріот», «патріотичне виховання», «національна ідея». Стає зрозумілим, що без існуючих універсальних моральних і патріотичних цінностей, таких як чесність, совість, свобода, патріотизм не можна вирішити ситуацію у країні. Отже, існуюча проблема патріотизму це не тільки сфера філософії чи педагогіки, це особлива сфера національної безпеки.

Багато дослідників минулого і сьогодення звертались до теми патріотичного виховання та наголошували на його необхідності для українського народу. Тому вважаємо за необхідне звернутися до історичних літературних джерел та виокремити одного представника релігійно-філософського напрямку Василя Васильовича Зеньковського. В його працях були сформовані ідеї та питання філософсько-педагогічного виховання, які і досі не втратили своєї актуальності. Серед основних можна назвати: питання національної ідентичності, діалог поколінь, виховання молоді з урахуванням духовних, етичних цінностей, свободи особистості.

Метою статті є розкрити зміст основних положень духовних засад патріотичного виховання у творчості В. В. Зеньковського.

Отже, що ж таке патріотизм. Академічний тлумачний словник вказує: Патріотизм – любов до своєї батьківщини,